

פרשת אמור

חיים שיש בהם קידוש ה'

מצוות התורה וההלכות המפורטות בה סדורות פרשות פרשות, ובדרך כלל חלוקתן לפרשיות נקבעת על פי מהותן ואפיקן. כאשר אנו מוצאים שני נושאים הנדמים כרחוקים זה מזה שפונסו אל פרשה אחת, עלינו להבין את הזיקה שביניהם¹.

כך בפרשתנו, המצוה על קידוש ה' והאזהרה החמורה על חילולו מופיעות בתוך פרשה הכוללת פרטי דינים הנוגעים לקרבנות. נאמר (ויקרא כב, כט-ל): "וכי תזבחון זבח תודה לה' לרצונכם תזבחו... לא תותירו ממנו עד בקר", ומיד בסמוך לו (שם כב, לב): "ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם".

הציווי 'לרצונכם תזבחו' ענינו - כפי שפרש רש"י - להזהיר את המקריב קרבן תודה שלא לחשוב מחשבת פיגול בשעת שחיטת הקרבן. מה ענין קידוש ה' לכאן?! כיצד ניתן להבין את הקשר בין קרבן תודה בכלל, לאזהרה על חילול ה' ולציווי על קידושו?!

נבחן את מצות קידוש ה', את היקפה ומהותה, ונציע ביאור על דרך דרוש לפשר הסמיכות בינה לציווי 'לרצונכם תזבחו'.

א

מסירות נפש על קידוש ה'

שומקמה המעשי השגור בפי כל של מצות קידוש ה', הוא החובה למסור את הנפש על קיום התורה. לחובה זו פרטי דינים רבים, לא ראוי שלוש עבירות חמורות פראי שאר מצוות התורה, ואין דין שעת השמד כדין שאר זמנים, ומכל מקום כלל הדברים הוא - ציווי על מסירת נפש לקידוש שם ה'.

כך עולה מלשון הרמב"ם בהלכותיו (יסודי התורה ה, א):

"כל בית ישראל מצוין על קידוש השם הגדול הזה², שנאמר: 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', ומוזהרין שלא לחללו, שנאמר: 'ולא תחללו את שם קדשי'. כיצד, בשעה שיעמוד גוי ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצוות התורה...".

גם בלשון המדרש (תורת כהנים ט, א) מובלטת משמעות מעשית זו למצות קידוש ה': "המוציא אתכם מארץ מצרים - על תנאי הוצאתי אתכם מארץ מצרים! על תנאי שתמסרו את עצמכם לקדש את שמי" (רש"י בפירושו לתורה הביא דרשה זו בקצרה: 'המוציא אתכם - על מנת כן').

¹ ראה דברינו בהערה 2 למאמר 'ישראל ועמלק / גודרי פרוצות מול פורצי גדרות' לפרשת זכור.

² ראוי לשים לב ללשון החריגה שבה נקט רמב"ם: 'כל בית ישראל מצוין...', שאינה מצויה כלל בספרו ואינו משתמש בה ביחס לשאר מצוות. מפרשי הרמב"ם עמדו על כך וביארו זאת איש לפי דרכו (ראו בספרים המצויינים ב'ספר המפתח', משנה תורה מהד' פרנקל, על אתר), ואולם דברינו להלן אודות מרכזיותה של מצות קידוש ה' בחייו של 'בית ישראל' מבהירים פאזר נפלא את לשונו הנאה של הרמב"ם.

והנה, על הזוכים לקדש שם שמים ברבים כתב הרמב"ם (שם ה, ד): "ואלו הם 'הרוגי מלכות' שאין מעלה על מעלתם, ועליהם נאמר (תהלים מד, כג): 'כִּי עָלִיד הָרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם נַחֲשָׁבְנוּ כְּצֶאֱן טְבָחָהּ, וְעַלִּיהֶם נֹאמַר (שם נ, ה): 'אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי כְרִיתִי בְרִיתִי עָלַי זָבַח". לשון זו קשה, כיצד ניתן לקרוא על המוסרים את נפשם 'כִּי עָלִיד הָרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם'?! וכתמיחה הרשב"א: "וכי אפשר ליהרג בכל יום?!" (שו"ת הרשב"א, חלק ה, סימן נה).

גם אם נפרש את הכתוב כְּרוֹמֵזוּ על קריאת שמע, שפה אנו מכריזים בְּאֶמְרָנוּ 'וּבְכָל נִפְשָׁךְ' על נכונותנו למסור את הנפש על קדושת שמו ית', וכפי שמציע הרשב"א (שו"ת, שם), עִדֵּן צֶרֶךְ להבין מדוע נאמר 'כל היום' ולא 'כל יום', שהלא אין כאן אלא פעולה אחת - אמירת 'וּבְכָל נִפְשָׁךְ' - בכל יום, וכיצד נחשבים אנו בכך כְּנִהְרָגִים במשך כל היום?!

ב

מצות קידוש ה' - צו החיים

נראה מִפְּסָק שמצות קידוש ה' חורגת הרבה מֵעֵבֶר להוראה פרטנית על מסירת נפש בעתים מסויימות, ויש בה משום ציווי והוראה על כל מהלך חייו של אדם מבני ישראל.

זו לשון רבי אליעזר מִפְּסָק, בעל ספר "יראים" (סימן תג):

"מה תלמוד לומר 'וְנִקְדַּשְׁתִּי'? אמרה תורה: 'מִסּוֹר עצמך על קדושת שמי', פירוש: על קידוש השם, שלא יפקיר אדם במעשיו ובדבריו באחת מכל מצוות האמורות בתורה, ואפילו דקדוק אחד מדברי סופרים, כי אם יחַבֵּב תורה ודקדוקיה ויִשְׁמַח לבו לקראת המצוות, ואפילו אינה מצוה אלא מנהג יהודית".

הרי לנו שמצות קידוש ה' כוללת גם הוראה לחיים. היא דורשת מאיתנו אורח חיים שכולו קידוש, עבודה יומיומית על אהבת ה' ודברי תורתו. ומאידך, חילול ה' הוא לא רק העדפת החיים על פני מיתה למען שמו ית' (ראה הל' יסודי התורה ה, ד), אלא אף כאשר "יפקיר אדם במעשיו ובדבריו" - כאשר אינו שֹׁם על לְבוֹ את מצוות התורה - נמצא מחלל שֵׁם שמים!

בִּפְתָר עומק אנו למדים על מהותו של קידוש השם זה מדברי הרמב"ם, אשר לאחר פירוט הדינים הרבים הנוגעים למסירות נפש על קידוש ה', כתב (יסודי התורה ה, י):

"כל הפורש מעבירה, או עֲשָׂה מִצְוָה, ולא מפני דבר בעולם - לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד - אלא מפני הבורא ברוך הוא - כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו - הרי זה מקדש את השם".

לאמר, אמנם באפשרותנו לקדש שם שמים בכל רגע ורגע מחיינו, שכן באמצעות שליטה על יצרנו והכפפת רצוננו לדברי תורה אנו מְקַדְשִׁים את שם ה', אולם תנאי יש בדבר: "לא מפני דבר בעולם"; כל עוד אנו מוֹנְעִים מגורמים חיצוניים בְּעִשְׂוִיתָנוּ דבר טוב או בְּהִמְנְעוּתָנוּ מן הרע, אין זה קידוש ה'. רק בביטול מלא של מאוויי האדם הגשמי, ב'הריגה' של הגוף ותאוותיו, מתקדש שם ה'.

"כִּי עָלִיד הָרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם", בכל רגע ורגע ביום אנו נדרשים למסור את גופנו להריגה, כביכול. להמית את הנטיות הצדדיות ולמקד את מעשינו וארחותינו שיהיו כולם קודש לה'.

מעלת המעלות: לחיות על קידוש ה'!

יתר על כן, ניתן ללמוד מדברי חכמינו ז"ל כי עם היות מעלתו של המת על קידוש ה' גבוהה ועצומה - גדולה הימנה מעלת החי על קידוש ה'.

הדוגמא המייצגת למסירות נפש על קידוש ה' היא מעשיהם הנאצל של חנניה, מישאל ועזריה, שהשליכו עצמם לכבשן האש ובלבד שלא ישתחוו לַעֲלֹם שהעמיד נבוכדנצר (דניאל, פרק ג). גם רש"י בפירושו לתורה הביא את מעשיהם כדוגמא למסירות נפש של אמת, מבלי לצפות לנס שיתרחש בעבורם (ויקרא כב, לב).

עם זאת, מוצאים אנו בדברי חכמים שלא זכות עצמם היא שעמדה להם להנצל מכבשן האש, כי אם זכותו של דניאל, שקידש שם שמים בזהירותו מאכילת גיעולי הגויים. כך פירשו חכמים את הכתוב (יחזקאל יד, יד): "וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נָח דָּנִיֵּאל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְּצִדְקָתָם וַיִּצְלּוּ נַפְשָׁם נֶאֱמַר ה' אֱלֹקִים", ואמרו: בזכות נח - ניצלו בניו; בזכות דניאל - ניצלו חנניה מישאל ועזריה; בזכות איוב - ניצלו שלושת רעיו.

והדברים מפליאים: האין די במסירות נפשם של חנניה מישאל ועזריה, בעצם נכונותם לקפוץ אל כבשן האש למען שמו ית', כדי שזו תעמוד להם ותצילם?! מפני מה זקוקים הם עוד לזכותו של דניאל?!

אלא שמעשיהם של השלושה על גודל מעלתו, עדיין עשוי להיות בלתי-טהור במניעיו. לעתים, מעשה הנערך בפרסום גדול וברוב עם יכול לנבוע ממטרות חיצוניות, מעבר לעשיית רצון ה' בלבד. בניגוד לכך, הנהגתו היומיומית של דניאל, בינו לבין עצמו, הנמנע ממאכלים אסורים ומסתפק בזרעונים למחיתו, אין היא אלא "קידוש השם" בטהרתו.

יתכן שדוקא מעשה זה, הנטול פניות זרות וכולו קודש לה', "לא מפני דבר בעולם", הוא שהביא את חנניה מישאל ועזריה לאמץ מעלה נשגבה זו וגרם להם לקדש שם שמים, בקפיצתם אל כבשן האש מתוך מטרה אחת בלבד: עשיית רצון ה', לא מתוך ציפיה לנס ולא לשם כבוד או פרסום.

זִבְחַ תוֹדָה יְכַבְּדֵנִי

לאור ההבנה הנפלאה בַּמְהוּתָהּ של מצַוַת קידוש ה', נשוב אל זִיקְתָהּ של מצוה זו לַכְּתוּבִים הָאֲמֹרִים בקרבן תודה, על פי דברי רבותינו באגדה.

אמר רבי יהושע בן לוי: "כל הזובח את יצרו ומתְּנֶדֶה עליו - מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקדוש ברוך הוא בשני עולמים, העולם הזה והעולם הבא, דכתיב (תהלים נ, כג): זִבְחַ תוֹדָה יְכַבְּדֵנִי" (סנהדרין מג, ב, וראה רש"י שם שריב"ל דורש את כפילות הני במילה "יכבדנני" כבאה להורות על שני כיבודים - בעולם הזה ובעולם הבא).

הַתְּגַבְּרוּת על תאוות הַיֵּצֶר ושליטה עליהן, הרי היא "זִבְחַ תוֹדָה" - זביחת היצר והודאה על החטאים. עליה אנו קוראים מקרא שכתוב: "וְכִי תִזְבְּחוּ זִבְחַ תוֹדָה" - כאשר תבואו לזנוח את היצר ולזבוח את תאוותיו ומאָנָיו הגשמיים, "לְרַצְנָם תִּזְבְּחוּ" - עליכם 'לזבוח', להמית מכל וכל,

את רצונותיכם האישיים, כדי שמעשיכם הטובים והתרחקותכם מן הרע תהא "לא מפני דבר בעולם", כי אם קודש לה³.

והלא היא היא מצות קידוש ה' במהותה, הדביקות בה' ובמצוותיו ללא פניות וללא נטיות אישיות, אלא רק מתוך שאיפה לקיים את רצון ה'. ומה נאה סמיכות הכתובים זה לזה, כי על ידי שנקסיר מעלינו כל פנייה גשמית, על ידי זביחת הרצון, נמצא שמקיימים אנו "ונקדשתי בתוך בני ישראל" - שכן זהו קידוש שמו ית' בחייהם של בני ישראל⁴.

מעתה, כל ענין פרשתנו אחד הוא: לקדש את שם ה' בשמירת מצוותיו, ללא כל כונה אחרת מעבר לעשיית רצונו ית'. לא מסירות נפש על עבירות חמורות בלבד, כי אם מסירות נפש שעה שעה, בכל יום ויום, על מזבח רצון ה'.

כשם שהתורה ענין תמידי הוא בחייו של עובד ה', המכיר טובה לאלקיו על כל צעד ושעל בחייו, כך גם קידוש שם שמים - 'זבח תודה' - בהקמת התאוות והרצונות האישיים, הרי הוא מציאות תמידית בחייו. "כי עליך הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם!"

*

את מצות קידוש ה' קבע הרמב"ם בכלל "יסודי התורה" וּשְׁנָאָה בסמוך למצוות היסוד של דת משה: האמונה בה', חידו, אהבתו ויראתו. אין זאת אלא משום ההיקף הרחב של המצוה, היותה מתנה לכלל פעולותינו בכל עת ובכל שעה.

דברים אלו יפים במיוחד לבני תורה ועמליה, עליהם מוטלת מצוה זו ביתר שאת, כדברי הרמב"ם (הל' יסודי התורה ה, יא):

"אם דקדק החכם על עצמו, והיה דיבורו בנחת עם הבריות, ודעתו מעורבת עמהם, ומקבילן בסבר פנים יפות, ונעלב מהן ואינו עולבן, מכבד להן ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה בַּאֲרִיחוֹת עמי הארץ וישיבתו, ולא יִרְאֶה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין, ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין, עד שיִמָּצְאוּ הכל מקלסין אותו ואוהבין אותו וּמִתְאַוִּין למעשיו - הרי זה קידש את השם, ועליו הכתוב אומר (ישעיה מט, ג): וַיֵּאמֶר לִי עֲבֹדִי אֶתֶּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר".

³ אין אנו מקסים את דברי הכתוב אל רמזים ומשמעים רחוקים; מיד רבי יהושע בן לוי שפרש "זבח תודה" שבתהלים על זביחת היצר, מוֹרְשִׁים אנו לפרש כך את מילים אלו ממש בלשון התורה.

⁴ וראה פירוש אבן-עזרא על אתר שעמד על שינוי הלשון בין קרבן תודה האמור בפרשתנו לזה האמור בפרשת צו, שבו לא נאמר 'לרצונכם'. לדברינו, מחמת המשמעות הנוספת של 'זבח תודה' האמור כאן, מדגישה התורה את הציווי 'לרצונכם תזבחו' שהוא הוא מהותה של המצוה השנויה בסמוך - מצות קידוש ה'.